

NR 111/2014

**SONDAŻOWE KŁAMSTWA,
CZYLI O CZYM NIE WYPADA
MÓWIĆ ANKIETEROWI.
UJĘCIE ANALITYCZNE**

Znak jakości przyznany CBOS przez Organizację Firm Badania Opinii i Rynku 14 stycznia 2014 roku

Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej
ul. Świętojerska 5/7, 00-236 Warszawa
e-mail: sekretariat@cbos.pl; info@cbos.pl
<http://www.cbos.pl>
(48 22) 629 35 69

Istnieją tematy, których wolimy unikać. Nasze poglądy, wybory, to, jak żyjemy, łatwo poddaje się ocenie otoczenia. W naturze każdego człowieka leży potrzeba afiliacji i zrozumienia. Dzielać się swoimi doświadczeniami i przekonaniem, często kierujemy się więc zasadą aprobaty – staramy się ujawniać tylko te informacje, które nie narażą nas na negatywną ocenę. Wolimy być akceptowani niż potępiani. Niekiedy też, po prostu, nie lubimy się tłumaczyć.

Zdarza się jednak, że kwestie, o których wolelibyśmy milczeć, przewijają się w rozmowach – z rodziną, znajomymi, współpracownikami. W zależności od stopnia bliskości, zażyłości kontaktów, przedstawienie własnego stanowiska przychodzi nam łatwiej bądź trudniej¹. Bez wątpienia zadanie to komplikuje się, gdy o sprawy na swój sposób drażliwe pyta nas ankieter w wywiadzie kwestionariuszowym. Człowiek najczęściej obcy, nieznan z bardziej naturalnych sytuacji. Interakcja ankietera i respondenta jest relacją szczególną – asymetryczną i celowościową. Te specyficzne uwarunkowania mogą utrudniać wyjawienie wstydlivych opinii, przyznanie się do zachowań w jakiś sposób społecznie napiętnowanych.

W jednym z ostatnich sondaży² pytaliśmy Polaków o szczerść osób biorących udział w badaniach kwestionariuszowych. Co o prawdomówności w sondażach sądzą sami respondenci?

WSTYDLIWE SYMPATIE POLITYCZNE

Mechanizm społecznej poprawności zniekształca odpowiedzi na pytania drażliwe. Niestety nawet wówczas, gdy istnieją przesłanki, by sądzić, że miało to miejsce, możliwości ich weryfikacji są ograniczone – w wielu bowiem przypadkach to właśnie kwestionariusz pełni funkcję podstawowego narzędzia diagnostycznego. Obszarem pozwalającym

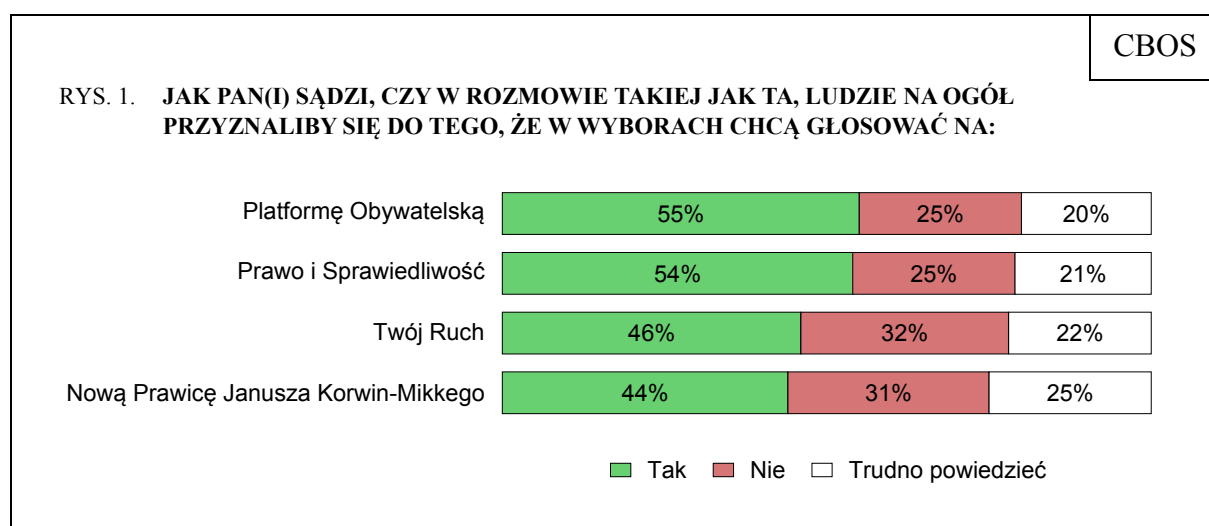
¹ Zob. komunikat CBOS „O ukrywaniu sympatii politycznych”, październik 2011 (oprac. N. Hipsz).

² Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (288) przeprowadzono metodą wywiadów bezpośrednich (face-to-face) wspomaganym komputerowo (CAPI) w dniach 8–14 maja 2014 roku na liczącej 1074 osoby reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców Polski.

skonfrontować odpowiedzi z pozasondazową rzeczywistością są sympatie polityczne – co pewien czas deklarowane preferencje wyborcze można porównać z rzeczywistymi wynikami wyborów. Odniesienie pomiaru do zewnętrznego, obiektywnego kryterium, pozwala „zdemaskować” niedoskonałości metodologii badawczej.

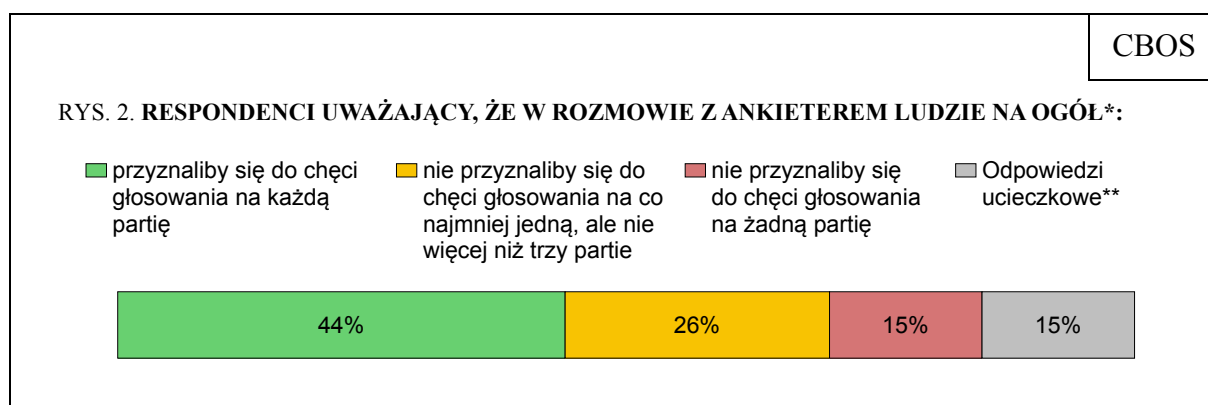
Aby ocenić wstydlivość różnych preferencji wyborczych zapytaliśmy respondentów, czy, ich zdaniem, w rozmowie z ankieterem ludzie na ogół przyznaliby się do tego, że chcą głosować na wymienione ugrupowania partyjne. Przyjmując taką strategię założono, że udzielając odpowiedzi badani będą nieświadomie dokonywać projekcji swoich odczuć na innych – przewidywać reakcje większości respondentów na podstawie tego, jak sami rozumieją otaczający ich świat.

Ponad połowa ankietowanych (55%) uważa, że uczestnicy sondażu przyznaliby się do tego, iż w nadchodzących wyborach zamierzają zagłosować na Platformę Obywatelską. Zbliżona grupa (54%) sądzi, że swoje sympatie bez skrępowania ujawniliby badani popierający największą partię opozycyjną. Nieco mniej liczne, choć nadal dominujące grupy badanych spodziewałyby się szczerych odpowiedzi sympatyków formacji cieszących się mniejszym poparciem – Twojego Ruchu (46%) i Nowej Prawicy Janusza Korwin-Mikkego (44%). Respondenci stosunkowo często nie potrafią ocenić, czy sytuacja społeczna wywiadu kwestionariuszowego sprzyja ukrywaniu preferencji – opinie niejednoznaczne stanowią 20–25% odpowiedzi.

Mniejsze zaufanie do sondażowych deklaracji mają osoby słabiej wykształcone i gorzej sytuowane, badani starsi (szczególnie w wieku 55 lat i więcej) oraz mieszkańcy wsi i małych miasteczek (por. tabele aneksowe).

Ogółem co siódma osoba biorąca udział w badaniu (15%) przypuszcza, że respondenci ukrywaliby przed ankieterem sympatię dla każdego z ugrupowań, o które pytano. Dwie piąte (44%) jest przeciwnego zdania i sądzi, że ujawnienie preferencji politycznych nie sprawia kłopotu, niezależnie od tego, jaką partię się popiera. Jedna czwarta ankietowanych (26%) jest przekonana o swego rodzaju wybiórczej drażliwości upodobań politycznych – badani z tej grupy wskazują najwyżej kilka formacji, do poparcia których, ich zdaniem, ludzie nie byłoby skłonni się przyznać.

* Wskaźnik zbiorczy łączący odpowiedzi na cztery pytania kwestionariusza

** Respondenci udzielający na każde z czterech pytań odpowiedzi „trudno powiedzieć” lub odmawiający odpowiedzi

Osoby, którym mówienie o preferencjach politycznych nie wydaje się kłopotliwe (uważające, że ludzie przyznaliby się przed ankieterem do chęci głosowania na każdą partię), stanowią zaledwie jedną czwartą badanych w wieku 65 lat i więcej oraz prawie trzy piąte ankietowanych mających mniej niż 35 lat. Oprócz młodszego wieku, przeświadczeniu o znikomej społecznej drażliwości tej problematyki sprzyja życie w większej aglomeracji, legitymowanie się lepszym wykształceniem, uzyskiwanie wysokich dochodów *per capita*, korzystna ocena własnych warunków materialnych, lewicowa orientacja polityczna oraz rzadszy udział w praktykach religijnych.

Ogólną drażliwość autoidentyfikacji politycznych – a więc pogląd, że ludzie nie przyznaliby się do zamiaru głosowania na żadną z wymienionych partii – nieco częściej diagnozują mieszkańcy wsi i małych miasteczek, ankietowani najbiedniejsi oraz najbardziej zaangażowani religijnie.

Postrzeganiu różnic w poczuciu zagrożenia (wskazywanemu przez specyficzny układ odpowiedzi, w którym co najmniej jedną, ale też nie więcej niż trzy partie oceniano jako takie, o sympatii do których ludzie woleliby nie mówić) sprzyja starszy wiek, negatywna ocena własnych warunków życia i prawicowe poglądy polityczne.

Tabela 1

Grupy społeczno-demograficzne		Respondenci uważający, że w rozmowie z ankieterem ludzie na ogół*:			
		przyznaliby się do chęci głosowania na każdą partię	nie przyznaliby się do chęci głosowania na co najmniej jedną, ale nie więcej niż trzy partie	nie przyznaliby się do chęci głosowania na żadną partię	Odpowiedzi ucieczkowe**
		w procentach			
Płeć	Mężczyźni	44	28	14	13
	Kobiety	43	24	16	17
Wiek	18–24 lata	56	18	14	12
	25–34	57	19	12	13
	35–44	45	15	19	21
	45–54	44	33	9	13
	55–64	35	35	20	11
	65 lat i więcej	27	35	17	20
Miejsce zamieszkania	Wieś	39	26	19	16
	Miasto do 19 999	40	29	19	12
	20 000 – 99 999	46	26	12	16
	100 000 – 499 999	49	20	8	23
	500 000 i więcej mieszk.	53	32	11	5
Wykształcenie	Podstawowe/ gimnazjalne	34	27	21	18
	Zasadnicze zawodowe	38	30	12	20
	Średnie	46	25	16	13
	Wyższe	56	22	12	10
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł	36	26	20	18
	501–750	42	29	14	15
	751–1000	37	37	16	9
	1001–1500	44	26	15	15
	Powyżej 1500 zł	55	29	10	6
Ocena własnych warunków materialnych	Złe	35	33	14	19
	Średnie	41	23	19	17
	Dobre	49	27	12	12
Poglądy polityczne	Lewica	51	26	14	9
	Centrum	44	27	17	12
	Prawica	45	37	11	7
	Trudno powiedzieć	37	14	17	32
Udział w praktykach religijnych	Kilka razy w tygodniu***	35	25	22	18
	Raz w tygodniu	44	27	16	13
	1–2 razy w miesiącu	40	22	17	21
	Kilka razy w roku	43	27	12	18
	W ogóle nie uczestniczy	50	26	11	13

* Wskaźnik zbiorczy łączący odpowiedzi na cztery pytania kwestionariusza

** Respondenci udzielający na każde z czterech pytań odpowiedzi „trudno powiedzieć” lub odmawiający odpowiedzi

*** Ze względu na małą liczebność kategorii szacunki są obarczone dużym błędem

Co zrozumiałe, ocena wstydlivosti wyborczych decyzji pozostaje pod wpływem deklarowanych preferencji politycznych – poczucie skrępowania sympatyzowaniem z daną partią jest mniejsze wśród osób, które otwarcie się do tego przyznają. Tendencja ta

uwidacznia się przede wszystkim w odpowiedziach zwolenników Platformy Obywatelskiej oraz Prawa i Sprawiedliwości. Przedstawicielom większości elektoratów, a także osobom biernym politycznie, niepewnym swojego udziału w wyborach oraz takim, które wzięłyby w nich udział, ale nie są w stanie określić, na kogo by zagłosowały, powstrzymywanie się od szczerzej deklaracji kojarzy się najczęściej z Twoim Ruchem oraz z Nową Prawicą Janusza Korwin-Mikkego. Wyjątek od tej reguły stanowią zwolennicy obu tych ugrupowań, którzy bardziej niż z zaniżeniem wyniku „swojej” partii liczą się z niedoszacowaniem poparcia dla w praktyce częściej wybieranych formacji – nie podejrzewają innych o ukrywanie sympatii do ugrupowania, które sami preferują.

Tabela 2

Potencjalny elektorat*	Respondenci uważający, że w rozmowie z ankierem ludzie na ogół nie przyznaliby się do tego, że w wyborach chcą głosować na:			
	Platformę Obywatelską	Prawo i Sprawiedliwość	Twój Ruch	Nową Prawicę Janusza Korwin-Mikkego
w procentach				
Platforma Obywatelska	16	22	27	30
Prawo i Sprawiedliwość	25	19	35	31
Sojusz Lewicy Demokratycznej**	22	25	30	33
Nowa Prawica Janusza Korwin-Mikkego**	22	10	7	14
Twój Ruch**	21	21	14	11
Niezdecydowani, na kogo głosować	24	24	33	30
Niezdecydowani, czy wziąć udział w wyborach	25	28	32	32
Niezamierzający brać udziału w wyborach	32	29	30	33

* Określone na podstawie deklaracji głosowania w ewentualnych wyborach parlamentarnych

** Ze względu na małą liczebność kategorii szacunki są obarczone dużym błędem

Chociaż zarówno Sojusz Lewicy Demokratycznej, jak i Twój Ruch zwykło się utożsamiać z tą samą stroną sceny politycznej, wyborcy tej pierwszej partii stosunkowo często nie wierzyliby w szczerłość odpowiedzi osób popierających Twój Ruch. Bardziej zaskakujący wydaje się jednak fakt, że mimo radykalnych różnic programowych, o nieatrakcyjności sympatyzowania z Twoim Ruchem relatywnie najrzadziej przekonani są zadeklarowani wyborcy Nowej Prawicy. Również zwolennicy partii Janusza Palikota w najmniejszym (na tle pozostałych grup) stopniu oczekiwali niedoszacowania elektoratu Nowej Prawicy Janusza Korwin-Mikkego. Pokazuje to, jak się wydaje, że źródło stygmatyzacji jest w tym przypadku ulokowane nie tyle w treści oferty politycznej, ile w kontrowersyjności lub postrzeganej „niszowości” proponującej ją formacji.

Mniejsza gotowość do udziału w głosowaniu – brak sprecyzowanych poglądów, niepewność co do pójścia na wybory i, wreszcie, całkowite odrzucenie możliwości wzięcia w nich udziału – sprzyja przekonaniu o ogólnym skrupowaniu i nieszczerości ludzi mówiących o swoich preferencjach partyjnych.

Wśród wyborców partii ocenianych (przez ogół ankietowanych) jako najbardziej stygmatyzujące – Nowej Prawicy Janusza Korwin-Mikkego i Twojego Ruchu – szczególnie częsta jest opinia, że mówienie o preferencjach politycznych nie jest krępujące. Odsetek badanych przekonanych o wybiórczej drażliwości – niechęci do wyjawienia tylko niektórych sympatii – jest z kolei wyższy wśród sympatyków Prawa i Sprawiedliwości.

Tabela 3

Potencjalny elektorat	Respondenci uważający, że w rozmowie z ankierem ludzie na ogół*:			
	przyznaliby się do chęci głosowania na każdą partię	nie przyznaliby się do chęci głosowania na co najmniej jedną, ale nie więcej niż trzy partie	nie przyznaliby się do chęci głosowania na żadną partię	Odpowiedzi uciezkowe**
Platforma Obywatelska	57	28	10	5
Prawo i Sprawiedliwość	47	38	9	6
Sojusz Lewicy Demokratycznej***	52	23	13	12
Nowa Prawica Janusza Korwin-Mikkego***	69	15	3	13
Twój Ruch***	62	33	0	6
Niezdecydowani na kogo głosować	35	25	15	25
Niezdecydowani czy wziąć udział w wyborach	45	24	18	14
Niezamierzający brać udziału w wyborach	37	21	19	23

* Wskaźnik zbiorczy łączący odpowiedzi na cztery pytania kwestionariusza

** Respondenci udzielający na każde z czterech pytań odpowiedzi „trudno powiedzieć” lub odmawiający odpowiedzi

*** Ze względu na małą liczebność kategorii szacunki są obarczone dużym błędem

Osoby, które chciałyby wziąć udział w wyborach, ale nie potrafią lub nie chcą powiedzieć, kogo by w nich poparły, istotnie rzadziej niż respondenci mający sprecyzowane poglądy polityczne wyrażają przekonanie, że udzielanie takich informacji przychodzi ludziom łatwo, niezależnie od tego, za kim się opowiadają. Charakterystyczny dla tej grupy jest też wysoki odsetek deklaracji uciezkowych – co czwarty niezdecydowany (25%) nie chciał rozmawiać na ten temat.

Obok oceny wstydlivosti poszczególnych preferencji partyjnych oraz społecznego stosunku do upubliczniania poglądów politycznych, warto sprawdzić, czy między badanymi istnieje podobieństwo w postrzeganiu ich drażliwości, a jeśli tak, to jakie są „kryteria” tego podobieństwa. W tym kontekście interesujące wydaje się nie tylko porównanie odpowiedzi wyborców różnych partii, ale również – a może przede wszystkim – rozmieszczenie pośród nich osób pewnych swojego udziału w wyborach, ale, wedle własnej deklaracji, niezdecydowanych, kogo w nich poprzeć.

W rozwiązywaniu tego typu problemów pomocne są wielowymiarowe eksploracyjne techniki analizy danych – upraszczające z natury skomplikowane relacje między zjawiskami i pozwalające odkryć mniej widoczne na pierwszy rzut oka układy odpowiedzi. W niniejszym opracowaniu posłużono się wielozmienną analizą korespondencji (MCA). Relacje między respondentami o różnych preferencjach politycznych zostały zilustrowane na mapie percepcyjnej – ujmującej zależności między odpowiedziami na kilka pytań w zredukowanej dwuwymiarowej przestrzeni. Procedury statystyczne pozwalają nanieść uzyskane wyniki na płaszczyznę – szczególnie układ współrzędnych, wygenerowany w taki sposób, by odtworzyć możliwie największą część ich początkowej zmienności.

Miernikiem skrępowania precyzyjniejszym niż deklaracje ogółu badanych są (bardziej spolaryzowane) opinie osób twierdzących, że stopień zawstydzenia preferencją różni się w zależności od tego, jaką partię się popiera (a więc jaka jest to preferencja). Mając to na uwadze, w analizie wykorzystano jedynie część obserwacji – odpowiedzi respondentów uważających, że w rozmowie z ankierem ludzie nie przyznaliby się do głosowania na co najmniej jedno, lecz nie więcej niż trzy ugrupowania³.

Ograniczenie przestrzeni zmiennych do najbardziej doniosłych wymiarów (wyjaśniających 67% całkowitej bezwładności⁴) skutkuje wyróżnieniem dwóch osi podziału respondentów. Pierwsza, nieco silniej różnicująca badanych (nazwana tu umownie osią „wstydlivosti” i tłumacząca 36% ogólnej bezwładności), wydaje się odzwierciedlać różnice w postrzeganiu skrępowania ujawnianiem sympatii politycznych. Druga, trochę mniej znacząca (oś „ideologii” – tłumacząca 31% bezwładności), odpowiada podziałom ideologicznym, światopoglądowym (co zdają się potwierdzać inne, nieomawiane modele, uwzględniające w charakterze zmiennej pasywnej⁵ autoidentyfikację na skali lewica–prawica). Największy wkład w dyskryminację obu wymiarów mają oceny skrępowania

³ N=137.

⁴ Zmienności.

⁵ Dodatkowej zmiennej uwzględnionej w analizie, ale niemającej wpływu na uzyskane wyniki.

sympatyzowaniem z Prawem i Sprawiedliwością (współczynniki dyskryminacji dla tej zmiennej to odpowiednio 0,52 w wymiarze „wstydlivosti” i 0,47 w wymiarze „ideologii”) oraz – w nieco mniejszym stopniu – postrzegane zakłopotanie sympatią dla Twojego Ruchu (odpowiednio 0,32 i 0,48) i Nowej Prawicy Janusza Korwin-Mikkego (odpowiednio 0,28 i 0,46). Niemal cała bezwładność wyjaśniona przez oś „ideologii” wynika z różnic w ocenie trzech wymienionych preferencji. Kluczowe znaczenie dla pierwszej osi – wyznaczenia wymiaru „wstydlivosti” – mają natomiast różnice w percepcji sympatyzowania z Prawem i Sprawiedliwością oraz z Platformą Obywatelską (0,41).

Środkowa część układu współrzędnych reprezentuje tzw. centroidy, a więc profile przeciętne – odpowiedzi najbardziej „typowe”⁶. Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na nieuchronną niedokładność wprowadzonych etykiet. Ulokowanie na lewym krańcu osi „wstydlivosti”, z racji samego tylko doboru analizowanych obserwacji (osób diagnozujących wybiórczą drażliwość), nigdy nie jest równoznaczne z oczekiwaniem bezwzględnej szczerości. Podobnie wartość zerowa na osi „ideologii” nie może być utożsamiana z „idealnie” centrowymi poglądami politycznymi.

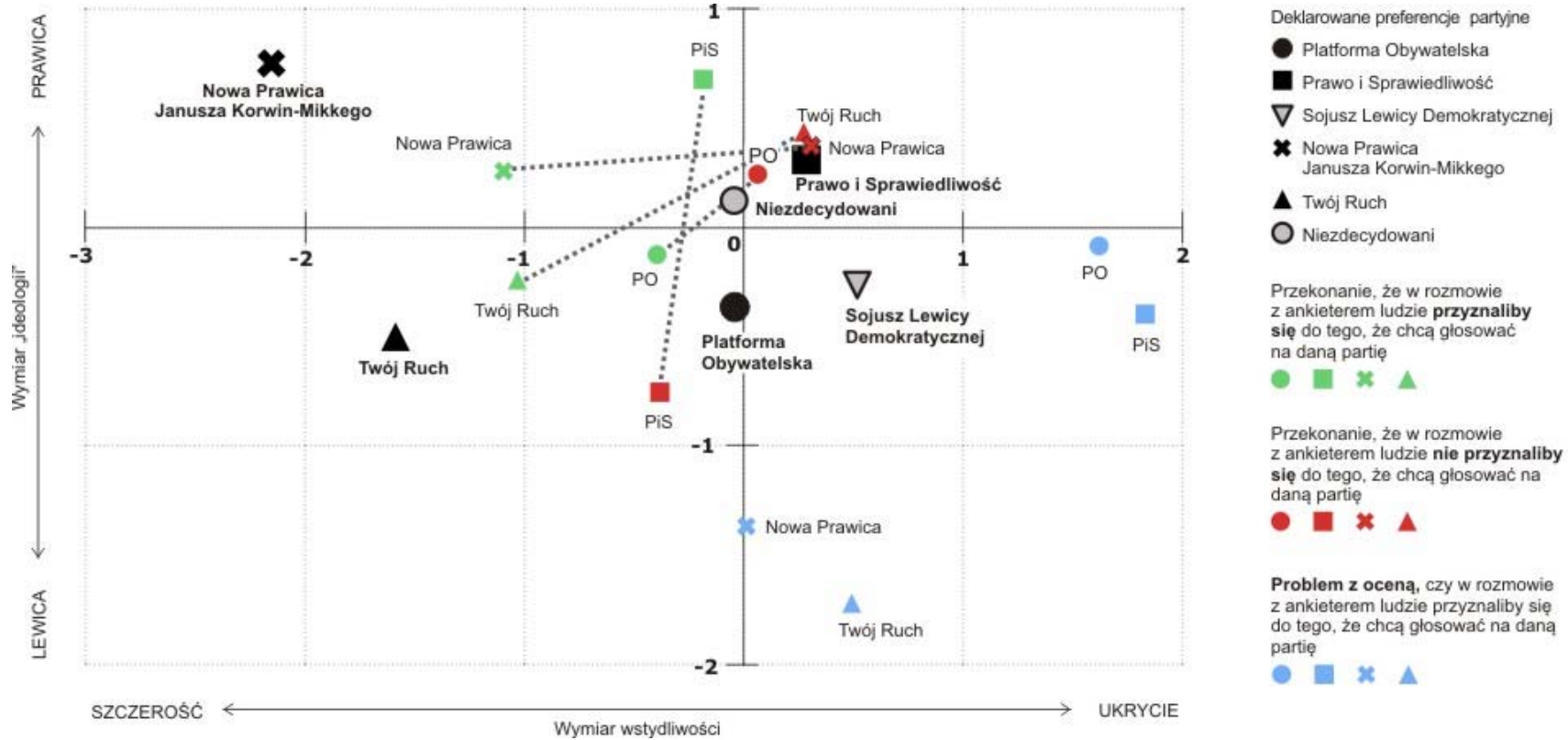
Przyjrzyjmy się zatem, w których częściach zdefiniowanej w ten sposób przestrzeni znaleźli się badani sympatyzujący z bardziej znaczącymi opcjami politycznymi i – w dalszej kolejności – jak te sympatie i wyznaczone podziały mają się do postrzegania otwartości w mówieniu o poszczególnych preferencjach.

W grupie osób dostrzegających różnice we wrażliwości sympatii politycznych przeciętnie najmniejszą liczbę partii wywołujących skrupowanie wskazują zwolennicy Nowej Prawicy Janusza Korwin-Mikkego (średnio 1,40 z 4 formacji). Przekonanie o poczuciu zagrożenia częściej dzielają sympatycy Twojego Ruchu oraz Prawa i Sprawiedliwości (średnia liczba potencjalnie wstydlivych preferencji: 1,93⁷). W jeszcze większym stopniu dopuszczają je zwolennicy Platformy Obywatelskiej (1,98), osoby niepotrafiące sprecyzować swoich sympatii politycznych (1,99) oraz badani udzielający poparcia Sojuszowi Lewicy Demokratycznej (2,48) – ci ostatni prawdopodobnie za sprawą prawicowego „przechylenia” oferty ugrupowań wybranych do pytania i braku pozycji reprezentującej ich własne preferencje.

⁶ W praktyce współrzędne punktów profili przeciętnych są określane przez rozkłady brzegowe zmiennych.

⁷ Przesunięcie elektoratu Prawa i Sprawiedliwości w układzie współrzędnych w prawo w stosunku do wartości średniej wynika z faktu, że wielozmiennowa analiza korespondencji ma upraszczający charakter – chociaż stworzony układ pozwala dostrzec i (arbitralnie) zdefiniować ukryte osie podziału respondentów, wyjaśnia on tylko dwie trzecie początkowego zróżnicowania wyników.

RYS. 3. MAPA PERCEPCYJNA

N=137

Położenie punktu odpowiada współrzędnym środka ciężkości kategorii

Na osi „ideologii” – tłumaczącej odczucia badanych różnicami światopoglądowymi – nieopodal prawicowego krańca kontinuum lokuje się elektorat Nowej Prawicy, a nieco bliżej środka układu współrzędnych – zwolennicy Prawa i Sprawiedliwości. Dolną, bardziej „lewicową” część mapy zajmują osoby sympatyzujące z Sojuszem Lewicy Demokratycznej, Platformą Obywatelską oraz Twoim Ruchem.

W świetle przyjętej interpretacji kryteriów podziału, różnice w recepcji skrępowania sympatyzowaniem z Prawem i Sprawiedliwością należałoby wiązać niemal wyłącznie z kwestiami światopoglądowymi. W ocenie drażliwości sympatii dla Twojego Ruchu wzrasta znaczenie wymiaru „wstydlivosti” (kontrowersyjności wizerunku, oferty politycznej), natomiast w odniesieniu do Nowej Prawicy Janusza Korwin-Mikkego źródło obserwowanych rozbieżności w zasadzie wyczerpuje się w tym czynniku. Oceny Platformy Obywatelskiej leżą nieopodal środka układu współrzędnych i mają podłoże raczej ideologiczne (patrz: linie przerywane na rysunku).

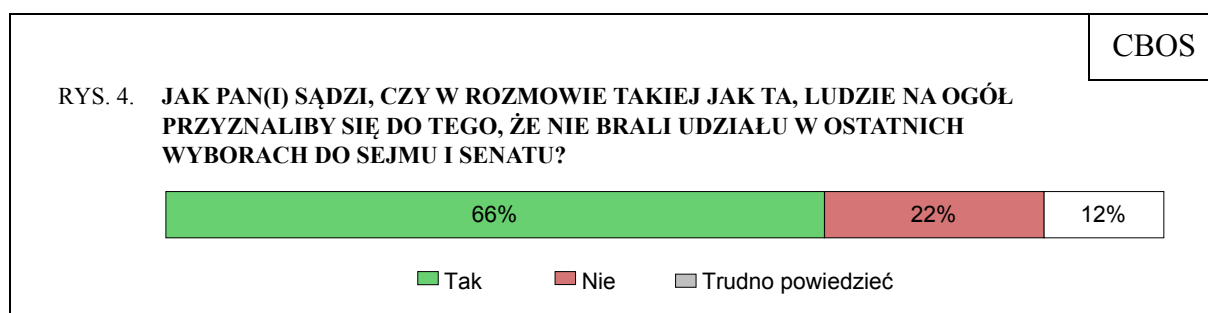
Położenie środków ciężkości kategorii reprezentujących zmienne niejako z obu interesujących nas porządków (a więc zarówno własne sympatie, jak i oceny drażliwości różnych preferencji) pokazuje, iż zdeklarowani wyborcy poszczególnych partii na ogół w niewielkim stopniu oczekiwali niedoszacowania „swoich” elektoratów. Także zwolennicy Nowej Prawicy Janusza Korwin-Mikkego i Twojego Ruchu – ugrupowań ocenianych jako najbardziej stygmatyzujące, a przez to (pośrednio) zajmujących lewą stronę wykresu – ponadprzeciętnie często nie spodziewali się problemów z przyznaniem się do popierania tych partii. Zarówno sympatyzowanie z partią Janusza Palikota, jak i głosowanie na Platformę Obywatelską wydaje się wstydlive zwolennikom Prawa i Sprawiedliwości. Respondenci popierający Sojusz Lewicy Demokratycznej i Platformę Obywatelską częściej niż inni spodziewali się ukrywania preferencji przez ankietowanych głosujących na Nową Prawicę oraz Prawo i Sprawiedliwość.

Analiza profili odpowiedzi w przekroju wszystkich zmiennych wskazuje na podobieństwo osób niemających sprecyzowanych preferencji politycznych, do zwolenników Prawa i Sprawiedliwości (przede wszystkim w kategoriach ideologicznych) oraz Platformy Obywatelskiej (szczególnie w kategoriach skrępowania mówieniem o własnych upodobaniach). Względna bliskość większości elektoratów (małe odległości od siebie i od środka układu współrzędnych) przypomina jednak o znacznej zbieżności odczuć respondentów.

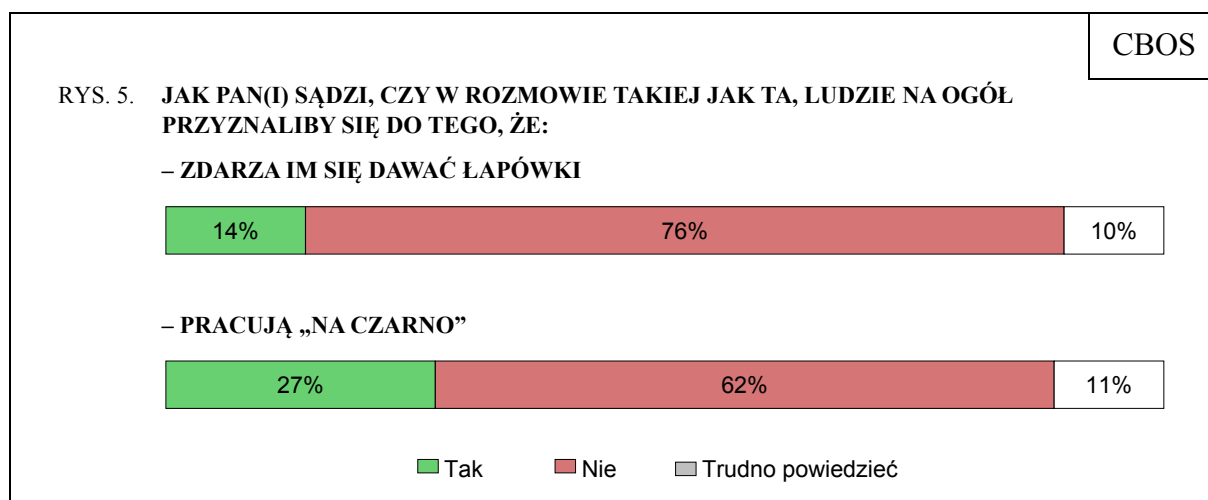
INNE OPINIE, FAKTY I ZACHOWANIA

Oprócz często dyskutowanych kwestii ukrywania preferencji politycznych, badani byli pytani o inne poglądy, fakty i zachowania regulowane normatywnie – a więc takie, co do których, niejako na mocy oczywistości, przyjmuje się, że są właściwe albo niewłaściwe.

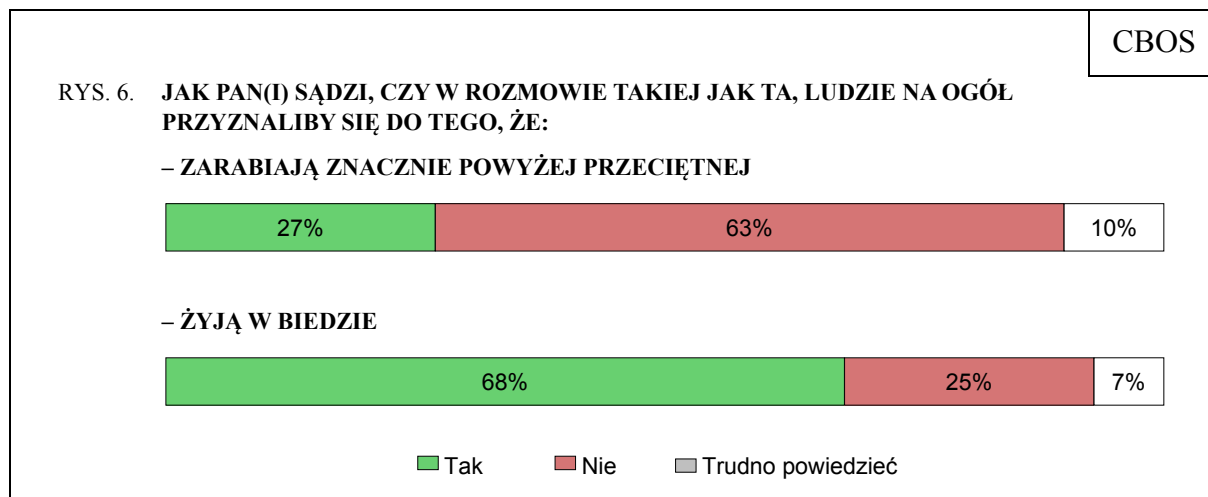
Pierwszym obszarem zainteresowań były wąsko rozumiane postawy obywatelskie. Za wskaźnik działania niepoprawnego społecznie posłużył tu brak osobistego zaangażowania w wybór osób sprawujących władzę w państwie. Okazuje się, że kontestacja podstawowego mechanizmu demokracji jest w społecznej opinii mało stygmatyzująca – dwie trzecie Polaków (66%) uważa, że w rozmowie z ankieterem ludzie przyznaliby się do tego, iż nie brali udziału w ostatnich wyborach do Sejmu i Senatu.

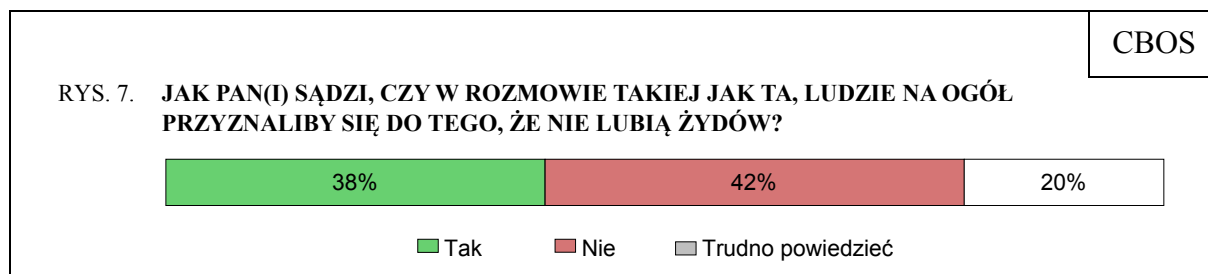
Zgoła inaczej ankietowani zapatrują się na mówienie o działaniach niezgodnych z obowiązującym prawem – trzy czwarte z nich (76%) sądzi, iż ludzie nie powiedzieliby ankieterowi, że zdarza im się wręczać łapówki, a trzy piąte (62%) jako kłopotliwe ocenia przyznanie się do pracy „na czarno”.

W przypadku pytań o status materialny za bardziej krępujące od biedy uważane jest bogactwo. Jedna czwarta respondentów (25%) spodziewałaby się ukrywania niskiego poziomu życia. W sytuacji odwrotnej – ponadprzeciętnie dużych dochodów – odsetek osób wątpiących w szczerłość sondażowych deklaracji jest dwuipółkrotnie wyższy (63%).

Opinie na temat społecznej recepcji postaw antysemitycznych są podzielone – wprawdzie dwie piąte respondentów (42%) sądzi, że ujawnienie ankieterowi niechęci do Żydów może sprawiać kłopot, jednak zbliżona liczebnie grupa (38%) jest przeciwnego zdania.

Ocena rozpowszechnienia postaw nieaprobowanych społecznie stanowi poważne wyzwanie dla socjologów. W praktyce badawczej niejednokrotnie zdarza się bowiem, że rozwiązania pod wieloma względami bardziej staranne – wymagające realizacyjnego rozmachu i większych nakładów finansowych – tylko wzmagają psychiczny dyskomfort osób nieprzestrzegających obowiązujących zasad, skłaniając je do zatajenia prawdy.

Intuicje ankietowanych kazałyby nie ufać deklaracjom dotyczącym łamania prawa i wysokości zarobków (gdy pyta się o nie osoby bardzo dobrze sytuowane). Co interesujące, respondenci, w pewnym sensie wbrew obserwacjom badaczy, zazwyczaj nie sądzą, by ludzie mogli wstydzić się swoich zachowań i poglądów politycznych – wyborczej absencji czy preferencji partyjnych. I chociaż na poziomie ogólnospołecznym Polacy wydają się nie dostrzegać różnic we wstydlivości sympatii dla Prawa i Sprawiedliwości i Platformy Obywatelskiej, a nawet w przypadku partii postrzeganych jako bardziej stygmatyzujące (Nowej Prawicy Janusza Korwina-Mikkego i Twojego Ruchu), ci, którzy spodziewają się nieszczerych odpowiedzi, są w mniejszości, to bardziej pogłębione analizy pozwalają wysnuć kilka interesujących wniosków.

Przekonaniu, że wyjawienie preferencji politycznych nie jest kłopotliwe, sprzyja młodszy wiek, życie w większej aglomeracji, legitymowanie się lepszym wykształceniem, korzystniejsza sytuacja materialna oraz lewicowe poglądy. Jest ono natomiast rzadsze wśród osób, które nie potrafią określić swoich sympatii partyjnych.

Starszy wiek, prawicowe poglądy i gorsze warunki materialne wzmagają percepcję różnic w poczuciu zagrożenia – swego rodzaju wybiórczej drażliwości, przejawiającej się w przekonaniu, że istnieje kilka formacji, do poparcia których ludzie nie byliby skłonni się przyznać. W przypadku tej grupy ocena wrażliwości poszczególnych preferencji wydaje się zależeć od postrzegania swobody w mówieniu o autoidentyfikacjach politycznych oraz od uwarunkowań ideologicznych. Recepcję skrupowania sympatyzo- waniem z Prawem i Sprawiedliwością należałoby przy tym wiązać niemal wyłącznie z różnicami światopoglądowymi. W ocenie zakłopotania poparciem dla Twojego Ruchu wzrasta znaczenie wymiaru „wstydlivości”, natomiast w odniesieniu do Nowej Prawicy źródło obserwowanych rozbieżności w zasadzie wyczerpuje się w tym czynniku.

Wyniki bardziej pogłębionej eksploracji danych wskazują na podobieństwo osób niemających sprecyzowanych preferencji do zwolenników Prawa i Sprawiedliwości (przede wszystkim w kategoriach ideologicznych) oraz Platformy Obywatelskiej (szczególnie w kategoriach skrupowania mówieniem o swoich upodobaniach). Względna „bliskość” większości elektoratów na mapie percepcyjnej każe jednak pamiętać o znacznej zbieżności odczuć respondentów.

Opracowała
Natalia HIPSZ

Tabela 1

		Jak Pan(i) sądzi, czy w rozmowie takiej jak ta, ludzie na ogół przyznaliby się do tego, że w wyborach chcą głosować na PO?			Liczba osób
		Tak	Nie	Trudno powiedzieć	
		%	%	%	
Ogółem		55	25	20	1065
Płeć	Mężczyźni	57	26	18	510
	Kobiety	53	25	22	555
Wiek	18–24 lata	61	22	17	125
	25–34	64	20	16	215
	35–44	52	25	23	181
	45–54	61	21	19	173
	55–64	48	36	17	186
	65 lat i więcej	42	28	30	185
Miejsce zamieszkania	Wieś	48	31	22	412
	Miasto do 19 999	51	28	21	166
	20 000 – 99 999	58	23	19	210
	100 000 – 499 999	59	16	25	174
	500 000 i więcej mieszk.	73	20	7	103
Wykształcenie	Podstawowe / gimnazjalne	41	33	27	231
	Zasadnicze zawodowe	50	24	26	264
	Średnie	59	26	15	354
	Wyższe	68	19	13	217
Grupa społeczna i zawodowa	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	73	13	14	98
	Średni personel, technicy	58	24	19	49
	Pracownicy adm.-biurowi	67	20	13	66
	Pracownicy usług	57	20	23	77
	Robotnicy wykwalifikowani	54	22	25	118
	Robotnicy niewykwalifik.	53	28	18	45
	Rolnicy	51	36	13	38
	Pracujący na własny rach.	65	27	8	38
	Bezrobotni	40	37	22	81
	Emeryci	45	31	25	219
	Renciści	51	33	16	76
	Uczniowie i studenci	63	20	17	81
	Gospodynie domowe i inni	52	21	26	78
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	61	21	18	156
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	59	17	24	90
	sekt. pryw. poza rolnict.	61	22	17	243
	prywatnym gosp. rolnym	57	35	8	36
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł	44	31	25	137
	501–750	55	23	22	127
	751–1000	53	27	20	144
	1001–1500	53	27	20	180
	Powyżej 1500 zł	68	20	12	210
Ocena własnych war. mater.	Złe	45	33	22	150
	Średnie	51	27	22	414
	Dobre	60	22	18	501
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	47	30	24	47
	Raz w tygodniu	55	26	19	503
	1–2 razy w miesiącu	46	29	25	156
	Kilka razy w roku	53	25	22	214
	W ogóle nie uczestniczy	66	19	16	145
Poglądy polityczne	Lewica	60	25	14	191
	Centrum	55	29	16	316
	Prawica	62	24	14	284
	Trudno powiedzieć	43	23	34	274

Tabela 2

		Jak Pan(i) sądzi, czy w rozmowie takiej jak ta, ludzie na ogół przyznaliby się do tego, że w wyborach chcą głosować na PiS?			Liczba osób
		Tak	Nie	Trudno powiedzieć	
		%	%	%	
Ogółem		54	25	21	1068
Płeć	Mężczyźni	57	26	18	511
	Kobiety	52	25	23	557
Wiek	18–24 lata	60	22	18	125
	25–34	64	20	16	215
	35–44	48	27	25	183
	45–54	63	18	19	173
	55–64	50	34	16	186
	65 lat i więcej	41	30	29	185
Miejsce zamieszkania	Wieś	50	30	20	412
	Miasto do 19 999	51	28	21	167
	20 000 – 99 999	58	21	21	210
	100 000 – 499 999	57	17	26	176
	500 000 i więcej mieszk.	64	25	11	103
Wykształcenie	Podstawowe / gimnazjalne	47	28	24	231
	Zasadnicze zawodowe	48	24	28	265
	Średnie	55	28	17	355
	Wyższe	68	19	13	217
Grupa społeczna i zawodowa	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	66	17	17	98
	Średni personel, technicy	57	24	19	49
	Pracownicy adm.-biurowi	65	20	14	66
	Pracownicy usług	55	18	27	77
	Robotnicy wykwalifikowani	53	23	24	118
	Robotnicy niewykwalifik.	64	16	20	45
	Rolnicy	65	24	10	38
	Pracujący na własny rach.	62	30	8	38
	Bezrobotni	38	38	24	81
	Emeryci	45	31	25	219
	Renciści	55	34	11	76
	Uczniowie i studenci	64	21	15	81
	Gospodynie domowe i inni	47	22	31	80
	Pracuje w:	inst. państw., publicznej	62	19	18
spółce właścicieli prywatnych i państwa		57	16	27	90
sekt. pryw. poza rolnict.		59	23	18	243
prywatnym gosp. rolnym		60	32	8	36
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł	45	29	26	138
	501–750	54	25	21	127
	751–1000	56	28	16	144
	1001–1500	56	24	20	180
	Powyżej 1500 zł	64	24	11	210
Ocena własnych war. mater.	Złe	48	27	26	151
	Średnie	49	29	22	415
	Dobre	60	22	18	501
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	40	33	27	47
	Raz w tygodniu	56	26	18	503
	1–2 razy w miesiącu	51	24	25	156
	Kilka razy w roku	52	26	22	215
	W ogóle nie uczestniczy	59	21	20	146
Poglądy polityczne	Lewica	61	26	13	191
	Centrum	54	27	19	316
	Prawica	64	24	12	285
	Trudno powiedzieć	39	25	36	275

Tabela 3

		Jak Pan(i) sądzi, czy w rozmowie takiej jak ta, ludzie na ogół przyznaliby się do tego, że w wyborach chcą głosować na Twój Ruch (wcześniej: Ruch Palikota)?			Liczba osób
		Tak	Nie	Trudno powiedzieć	
		%	%	%	
Ogółem		46	32	22	1068
Płeć	Mężczyźni	50	31	19	511
	Kobiety	43	32	25	557
Wiek	18–24 lata	62	22	16	125
	25–34	61	23	15	215
	35–44	44	28	27	183
	45–54	49	31	21	173
	55–64	40	40	20	187
	65 lat i więcej	25	43	32	185
Miejsce zamieszkania	Wieś	42	37	21	412
	Miasto do 19 999	39	38	23	168
	20 000 – 99 999	47	27	26	210
	100 000 – 499 999	56	19	25	176
	500 000 i więcej mieszk.	59	31	10	103
Wykształcenie	Podstawowe / gimnazjalne	34	41	25	231
	Zasadnicze zawodowe	40	30	30	265
	Średnie	51	30	19	355
	Wyższe	61	26	13	217
Grupa społeczna i zawodowa	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	62	26	12	98
	Średni personel, technicy	49	28	23	49
	Pracownicy adm.-biurowi	63	24	13	66
	Pracownicy usług	53	26	21	77
	Robotnicy wykwalifikowani	51	22	27	118
	Robotnicy niewykwalifik.	48	35	16	45
	Rolnicy	38	52	10	38
	Pracujący na własny rach.	63	23	14	38
	Bezrobotni	41	33	26	81
	Emeryci	29	41	29	219
	Renciści	37	46	18	76
	Uczniowie i studenci	64	22	14	81
	Gospodynie domowe i inni	38	26	36	80
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	53	29	18	157
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	51	23	26	90
	sekt. pryw. poza rolnict.	57	25	18	243
	prywatnym gosp. rolnym	50	42	8	36
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł	32	42	26	138
	501–750	50	29	20	128
	751–1000	43	41	17	144
	1001–1500	44	32	25	180
	Powyżej 1500 zł	62	25	13	210
Ocena własnych war. mater.	Złe	41	33	26	152
	Średnie	42	34	23	415
	Dobre	51	29	20	501
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	31	35	34	47
	Raz w tygodniu	45	35	19	504
	1–2 razy w miesiącu	39	31	30	156
	Kilka razy w roku	48	28	24	215
	W ogóle nie uczestniczy	59	24	17	146
Poglądy polityczne	Lewica	52	30	18	191
	Centrum	49	35	16	316
	Prawica	50	34	16	285
	Trudno powiedzieć	36	26	38	276

Tabela 4

		Jak Pan(i) sądzi, czy w rozmowie takiej jak ta, ludzie na ogół przyznaliby się do tego, że w wyborach chcą głosować na Nową Prawicę Janusza Korwin-Mikkego?			Liczba osób
		Tak	Nie	Trudno powiedzieć	
		%	%	%	
Ogółem		44	31	25	1068
Płeć	Mężczyźni	48	32	20	511
	Kobiety	41	30	29	557
Wiek	18–24 lata	58	23	19	125
	25–34	60	21	19	215
	35–44	45	27	28	183
	45–54	47	31	22	173
	55–64	38	39	23	187
	65 lat i więcej	22	43	36	185
Miejsce zamieszkania	Wieś	38	35	27	412
	Miasto do 19 999	40	36	24	168
	20 000 – 99 999	44	29	27	210
	100 000 – 499 999	54	19	27	176
	500 000 i więcej mieszk.	62	27	11	103
Wykształcenie	Podstawowe / gimnazjalne	31	42	28	231
	Zasadnicze zawodowe	35	30	35	265
	Średnie	50	28	21	355
	Wyższe	61	24	15	217
Grupa społeczna i zawodowa	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	61	24	16	98
	Średni personel, technicy	54	29	17	49
	Pracownicy adm.-biurowi	60	25	15	66
	Pracownicy usług	48	25	26	77
	Robotnicy wykwalifikowani	47	23	30	118
	Robotnicy niewykwalifik.	43	38	19	45
	Rolnicy	31	54	16	38
	Pracujący na własny rach.	57	25	18	38
	Bezrobotni	44	27	29	81
	Emeryci	28	41	32	219
	Renciści	38	45	17	76
	Uczniowie i studenci	62	19	19	81
	Gospodynie domowe i inni	35	25	39	80
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	53	30	17	157
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	44	26	30	90
	sekt. pryw. poza rolnict.	55	23	21	243
	prywatnym gosp. rolnym	39	46	14	36
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł	34	34	32	138
	501–750	45	33	22	128
	751–1000	34	42	24	144
	1001–1500	45	30	26	180
	Powyżej 1500 zł	61	23	16	210
Ocena własnych war. mater.	Złe	41	34	25	152
	Średnie	40	32	28	415
	Dobre	49	29	22	501
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	32	29	39	47
	Raz w tygodniu	43	34	23	504
	1–2 razy w miesiącu	38	33	29	156
	Kilka razy w roku	49	24	27	215
	W ogóle nie uczestniczy	53	28	20	146
Poglądy polityczne	Lewica	51	29	20	191
	Centrum	48	33	18	316
	Prawica	48	34	18	285
	Trudno powiedzieć	33	25	43	276